

VZŤAH VIDU A ČASU PRI VÝUČBE MINULÝCH ČASOV V ŠPANIELČINE

Mária Spišiaková

Ekonomická univerzita v Bratislave

Abstract: Presented text compares the usage of the past tenses in Spanish and Slovak taking into account the category of aspect and its translation into Spanish as well as its importance in translation of the past tenses from Spanish into Slovak.

Key words: past tenses, aspect, Spanish grammar, Slovak grammar

ÚVOD

Systém a použitie minulých časov nielen v románskych jazykoch, ale napr. aj v angličtine je jedným z najčastejších a najkomplexnejších problémov slovenských študentov, a preto predstavuje pre učiteľov cudzieho jazyka jednu z najnáročnejších kapitol gramatiky na vysvetlenie. Týmto článkom sa snažíme priblížiť problematiku výučby minulých časov v španielčine z pohľadu dvoch gramatických kategórií: slovesného času a slovesného spôsobu.

V prvom rade si musíme uvedomiť a objasniť rozdiely v systéme slovesných časov v slovenčine a v španielčine, ako aj vzájomnú prepojenosť a súvislosť dvoch slovesných kategórií: času a vidu. Stretávame sa tu v podstate so štyrmi aspektmi: časom a vidom v slovenčine a časom a vidom v španielčine. Zatiaľ čo v španielčine má väčšiu váhu systém časov, v slovenčine je to naopak systém vidov.

SLOVESNÁ KATEGÓRIA ČASU

V španielčine je kategória času akoby trojvrstvová, použitie istého času je závislé od troch aspektov, poznáme akoby tri „druhy“ času:

1. chronologický čas – nazerá na použitie času z hľadiska hovoriaceho a vyjadruje prítomnosť, budúcnosť a minulosť;
2. čas z hľadiska iného slovesného času – vyjadruje simultánnosť, predčasnosť a následnosť;
3. čas z hľadiska referenčného bodu a vzdialenosť od tohto bodu 0 (0 = prítomnosť) – dávna minulosť, minulosť, predprítomnosť, prítomnosť, budúcnosť, ukončená budúcnosť.

V slovenčine sa vyjadruje čas len podľa bodu 1, teda poznáme len čas chronologický, t. j. prítomný, minulý a budúci. „Kategóriou slovesného času sa zaraďuje čas konkrétnej komunikácie do vzťahu s fyzickým časom, v ktorom sa komunikovaná výpoveď podáva. Touto kategóriou sa vypovedá o reálnom čase a ešte jestvujúcim uskutočňovaní deja (zhoda času komunikovanej výpovede s časom, v ktorom sa výpoveď uskutočňuje – prítomnosť), o reálnom, ale už nejestvujúcim uskutočňovaní deja – prítomnosť, o nejestvujúcim, ale očakávanom uskutočňovaní deja – budúcnosť.“ (Pauliny, 1981, str. 94).

Z vyššie uvedeného vyplýva, že v slovenčine existujú len tri časy a v španielčine sa ich aktívne používa sedem. Pozrieme sa na to, ako sa jednotlivé časové súvislosti vyjadrujú v španielčine:

- simultánnosť časov: *Le vi cuando salía del colegio. (Videl som ho, keď vychádzal zo školy.) Le he visto cuando salía del colegio. (Videl som ho, keď vychádzal zo školy.) Mientras él leía, ella veía la tele. (Zatiaľ čo on čítal, ona pozerala televíziu.);*
- predčasnosť: *Cuando llegó ya habían cenado. (Keď prišiel, už boli navečerali.) Llegó, cenó y se acostó. (Prišiel, navečeral sa a šiel spať.) Ha llegado, ha cenado y se ha acostado. (Prišiel, navečeral sa a šiel spať.);*
- následnosť časov: tie isté vety, ktoré vyjadrujú predčasnosť, pretože ak jedno sloveso vo vete vyjadruje predčasnosť, ďalšie musí logicky vyjadrovať následnosť.

V španielčine sa používajú na vyjadrenie týchto časových súvislostí v minulosti nasledovné časy: *préterito pluscuamperfecto* (predminulý čas), *préterito indefinido* (jednoduchý minulý čas) alebo *préterito perfecto* (predprítomný čas) a *préterito imperfecto* (priebehový čas).

Hoci v slovenčine kedysi existovali časy, ktoré mohli vyjadriť simultánnosť, následnosť alebo predčasnosť (pluskvamperfektum, imperfektum, aorist), v súčasnosti sa nepoužívajú a tieto časové súvislosti vyjadrujeme prostredníctvom slovesného vidu, čomu sa budeme venovať nižšie.

Podľa bodu tri sa v španielčine vyjadruje čas v závislosti od vzdialenosti k prítomnosti a podľa toho môžeme mať čas: *préterito perfecto* (predprítomný), *préterito indefinido* (jednoduchý minulý), *préterito pluscuamperfecto* (predminulý). Túto časovú súvislosť v slovenčine v súčasnosti nevyjadrujeme.

SLOVESNÁ KATEGÓRIA VIDU

V španielčine je vid len okrajová nepodstatná kategória, dokonca niektorí lingvisti hovoria, že vid je čisto kategóriou slovanských jazykov. „El término aspecto es propio de las lenguas eslavas. Hablar de aspecto en las lenguas romances se está llevando a cabo trasvase forzado de los datos de las lenguas eslavas: importando, en definitiva, una categoría carente de realidad lingüística.“ (Gramática descriptiva, 1999) Napriek tomu v paradigme španielskeho slovesa kategória vidu existuje a chápe sa ako kategória lexikálna, keď samotný význam slovesa v neurčitku vyjadruje imperfektívnosť alebo perfektívnosť slovesa (napr. slovesá *llegar, morir* sú dokonavé a slovesá *amar, leer* sú nedokonavé), a kategória gramatická, keď sa vid v španielčine vyjadruje časmi, a to nasledovne:

- dokonavý vid majú časy: pluscuamperfecto, indefinido, perfecto, futuro perfecto,
- nedokonavý vid majú časy: imperfecto, presente a futuro imperfecto.

V slovenčine je kategória slovesného vidu kategóriou lexikálno-gramatickou, pretože okrem toho, že zmenou vidu sa mení gramatická kategória slovesa (*píšem* – prítomný čas, *napišem* – budúci čas), mení sa aj význam slovesa (*napišem, podpíšem, zapíšem, vpišem, rozpišem*, atď.). „Slovesný vid (aspekt) je tá okolnosť deja, ktorá sa týka jeho **trvania, určenosti a opakovanosti**. Slovesá môžu označovať dej s neohraničeným trvaním, napr. *hádzat', skákať, kupovať, padat'*, ale i s ohraničeným trvaním, napr. *skočiť, kúpiť, padnúť*. Tie prvé z nich sú nedokonavé, druhé dokonavé.

Podľa určenosti slovesného deja môžu byť slovesá s nepresným určením, napríklad *písať, voliť, nosiť*, ale i s presným určením, vyjadreným predponami, napríklad *podpísať, vyvolať, roznosiť*. Tie prvé sú nedokonavé, druhé dokonavé.

Podľa opakovanosti deja môžu byť slovesá pomenúvajúce opakovaný dej, napr. *kupovať, skákať, sľubovať*, ale i jednorazové, napr. *kúpiť, skočiť, sľúbiť*. Tie prvé z nich sú nedokonavé, druhé dokonavé.“ (Mistrík, 1988)

Z definície J. Mistríka (1988) vyplýva, že vid v slovenčine informuje až o troch aspektoch slovesného deja (trvanie, určenosť, opakovanosť), zatiaľ čo v španielčine informuje len o jeho ukončenosti alebo neukončenosti, teda trvaní.

POROVNANIE POUŽITIA ČASOV A VIDOV

Z dosiaľ uvedeného si môžeme všimnúť, že v španielčine má pri vyjadrovaní časových súvislostí väčšiu váhu gramatická kategória času, zatiaľ čo v slovenčine je to gramatická kategória vidu. Zároveň by sme mohli formulovať jednoduché pravidlo, ktoré by vyjadrovalo vzťah medzi použitím času a spôsobu v španielčine a slovenčine, a to: dokonavý vid v slovenčine = minulé časy ukončené v španielčine (pluscuamperfecto, indefinido, perfecto), nedokonavý vid v slovenčine = priebehový čas v španielčine (imperfecto). Pozrieme sa však na rôzne príklady a situácie, na ktorých si toto pravidlo overíme.

Lo dije ayer.

Lo he dicho hoy.

Pensé que lo había dicho antes.

Se lo decía cuando ocurrió.

Se lo decía todos los días.

Povedal som to včera.

Povedal som to dnes.

Myslel som, že to povedal predtým.

Hovoril som mu to, keď sa to stalo.

Hovorieval som mu to každý deň.

Môžeme si všimnúť, že tri rozdielne časové situácie (perfektívne) sa v španielčine vyjadrujú tromi rozdielnymi časmi, zatiaľ čo v slovenčine je to stále ten istý čas: (*dije, he dicho, había dicho = povedal som*). V tomto prípade rozdiel vyplýva z rozdielneho náhľadu na to, kedy sa dej uskutočnil. V španielčine rozoznávame vzdialenosť od prítomnosti alebo iného referenčného bodu, čo v slovenčine neberieme do úvahy. Môžeme však vidieť, že všetky tri časy majú v španielčine dokonavý vid, rovnako ako aj sloveso v slovenčine. Naopak, pri priebehovom čase v španielčine sa v dvoch rozdielnych si-

tuáciach použije to isté sloveso (*decía*), ktoré vyjadruje neukončenosť, ale v slovenčine sa použijú slovesá dve – *hovoril som* a *hovorieval som*. Hoci obidve sú v nedokonavom vide, jedno informuje o trvaní deja (*hovoril som*) a druhé o jeho opakovaní (*hovorieval som*), na čo máme v slovenčine odlišné morfémy. Všeobecne by sme však mohli konštatovať, že pravidlo sa nám potvrdilo.

Jednoduché a neodvodené slovenské slovesá sú vo väčšine prípadov nedokonavé (*spievať, písať, učiť sa, študovať, niešť atď.*). Väčšinou všetky majú svoj dokonavý pár (*spieval, písal, učil sa, študoval, niešť atď.*). Pozrieme sa, ako sa prekladajú do španielčiny:

SPIEVAŤ – nedokonavé (*spieval som = cantaba*)

<i>Včera sme spievali.</i>	<i>Ayer cantamos.</i>
<i>Celý deň sme spievali.</i>	<i>Cantamos todo el día.</i>
<i>Keď prišiel, spievali sme.</i>	<i>Cuándo llegó cantábamos.</i>
<i>Každý deň sme spievali.</i>	<i>Cantábamos todos los días.</i>

Zo štyroch prípadov, kde sme v slovenčine použili nedokonavý vid slovesa *spievať*, sa do španielčiny len dvakrát preložil pomocou imperfekta, teda času, ktorý vyjadruje neukončenosť deja.

ZASPIEVAŤ – dokonavé (*spieval som – canté, he cantado, había cantado*)

<i>Čo si zaspieval?</i>	<i>¿Qué has cantado?</i>
<i>Zaspieval som známu pesničku.</i>	<i>He cantado una canción conocida.</i>
<i>Včera som zaspieval jednu pieseň.</i>	<i>Ayer canté una canción conocida.</i>

V prípade tvaru dokonavého slovesa – *zaspievať* – v slovenčine nastala ďalšia zmena – zmenilo sa nepredmetové sloveso na predmetové. Napriek tomu v tomto prípade vidíme, že dokonavý tvar slovesa sa preložil do španielčiny časmi, ktoré vyjadrujú ukončenosť, takže pravidlo sa potvrdilo.

ÍŠŤ – nedokonavé (*išiel som = iba*)

<i>Včera som išiel do práce autobusom.</i>	<i>Ayer fui al trabajo en el autobús.</i>
<i>Nešli sme nikde.</i>	<i>No fuimos a ninguna parte.</i>
<i>Už išiel na prázdniny?</i>	<i>¿Ya se ha ido de vacaciones?</i>
<i>Každý deň sme išli spolu.</i>	<i>Cada día íbamos juntos.</i>
<i>Kde si išiel, keď som ťa stretol?</i>	<i>¿A dónde ibas cuanto te encontré?</i>

Situácia sa opakuje rovnako ako v prípade nedokonavého vidu slovesa *spievať*.

PRÍSŤ – dokonavé (llegar)

<i>Včera som prišiel autobusom.</i>	<i>Ayer llegué en el autobús.</i>
<i>Neprišli.</i>	<i>No han llegado.</i>
<i>Už prišiel z prázdnin?</i>	<i>¿Ya ha llegado de vacaciones?</i>

Vidíme, že znovu sa nám prakticky potvrdilo, že dokonavé slovesá sa do španielčiny prekladajú pomocou jedného z minulých časov vyjadrujúcich ukončenosť. Môžeme si však všimnúť inú zvláštnosť. Nedokonavé sloveso *íst'* sme preložili ako *ir* a dokonavé *príst'* ako sloveso *llegar*. Tu sa stretávame s tým, že kategória vidu je v slovenčine aj lexikálna kategória, teda mení sa význam slovesa, čo musíme v španielčine preložiť celkom inými slovesami (*íst' = ir; príst' = llegar; odíst' = irse; zíst' sa – juntarse* atď.).

ROBIŤ – nedokonavé (robil = hacía)

<i>Čo si robil včera?</i>	<i>¿Qué hiciste ayer?</i>
<i>Nerobil som nič.</i>	<i>No hice nada.</i>
<i>Čo si tam robil?</i>	<i>¿Qué hacías allí?</i>
<i>Každý deň som robil niečo.</i>	<i>Cada día hacía algo.</i>
<i>Čo si robil, keď som ti zavolať?</i>	<i>¿Qué hacías cuando te llamé?</i>

UROBIŤ – dokonavé (urobil – hice, ha hecho, había hecho)

<i>Čo si urobil?</i>	<i>¿Qué has hecho?</i>
<i>Kto to urobil?</i>	<i>¿Quién lo ha hecho?</i>

Znovu sa nám opakujú situácie, keď dokonavé slovesá prekladáme pomocou časov ukončených a nedokonavé pomocou oboch časov, teda aj ukončených, aj neukončených.

Z uvedených príkladov môžeme vyvodit' čiastkový záver, že môžeme použiť pravidlo dokonavý vid = ukončený minulý čas, ale nie pravidlo nedokonavý vid = priebehový čas.

Pozrieme si situácie v opačnom poradí, budeme teda prekladať jeden a ten istý čas zo španielčiny do slovenčiny:

PRETÉRITO INDEFINIDO – jednoduchý minulý čas

<i>Ayer llovió.</i>	<i>Včera pršalo.</i>
<i>Me lo dijo ayer.</i>	<i>Povedal mi to včera.</i>
<i>Vivió allí dos años.</i>	<i>Býval tam dva roky.</i>
<i>Se lo di de buena gana.</i>	<i>Dal som mu to s radosťou.</i>
<i>Abandonó la casa aquella misma tarde.</i>	<i>V to isté popoludnie opustil dom.</i>
<i>Estudió filología.</i>	<i>Študoval filológiu (5 rokov).</i>

No se lo creí.

Vyštudoval filológiu.

Neveril som mu to.

Neuveril som mu to.

Tu si môžeme všimnúť, že neprechodné slovesá (verbos intransitivos) v jednoduchom minulom čase sa prekladajú do slovenčiny ako nedokonavé a prechodné španielske slovesá (verbos transitivos) sa prekladajú ako dokonavé. V dvoch posledných prípadoch sme mohli španielsku konštrukciu preložiť dvoma spôsobmi, pretože v slovenčine je dôležité trvanie v minulosti, zatiaľ čo v španielčine je dôležitejšia ukončenosť deja, aj keď dej prebiehal niekoľko rokov.

PRETÉRITO PERFECTO – predprítomný čas

Esta mañana ha llovido.

Me lo ha dicho.

Se lo he dado de buena gana.

Ha abandonado la casa esta misma tarde.

Por fin han resuelto el problema.

Grecia ha dado al mundo todas las bases...

Toda mi vida he creído que ...

He leído durante todo el día.

Siempre he oído las mismas noticias.

Ha vivido aquí toda su vida.

Dnes ráno pršalo.

Povedal mi to.

Dal som mu to s radosťou.

Opustil dom dnes popoludní.

Konečne vyriešili problém.

Grécko dalo svetu všetky základy...

Celý život som veril, že...

Celý deň som čítal.

Vždy som počúval tie isté správy.

Býval tu celý svoj život.

Predprítomný čas sa prekladá podľa tých istých zásad ako jednoduchý minulý čas, pretože vzhľadom na vid vyjadruje ukončenosť a rozdiel je len vo vzťahu vzdialenosti od prítomnosti, ktorá sa v slovenčine nevyjadruje. Môžeme si všimnúť, že textové elementy, ktoré nám v španielčine „našepkávajú”, že sa použije prítomný čas (*toda mi vida – celý môj život, durante todo el día – celý deň, siempre – vždy*), sa do slovenčiny prekladajú nepochybne pomocou nedokonavého vidu, pretože vyjadrujú trvanie.

PRETÉRITO IMPERFECTO – priebehový čas

Todos los días venía tarde.

Antes fumaba mucho.

Iba por la calle y se encontró...

Mientras él hablaba ella permanecía

en silencio.

Každý deň prichádzal neskoro.

Predtým fajčil veľa.

Išiel po ulici a stretol...

Kým on rozprával, ona bola ticho.

Priebehový čas španielsky sa do slovenčiny prekladá pomocou nedokonavého vidu. Sú situácie, keď je použitie priebehového času v španielčine stylistickým zámerom (*Poco más tarde la bomba hacia explosión. O nešto neskôr bomba vybuchla.*), a vtedy sa môže stať, že sa v slovenčine vyjadruje iným spôsobom, ale to už je záležitosť stylistická a nie gramatická.

MODÁLNE SLOVESÁ

Použitie správneho času pri modálnych slovesách a slovese *byť* je najfrekvencovanejším problémom, pretože modálne slovesá sú v slovenčine jednovidové a vyjadrujú len nedokonavý vid, zatiaľ čo v španielčine môžu vyjadriť rovnako ukončenosť, ako aj neukončenosť deja:

musel som – tuve que/tenía que,
chcel som – quise/quería,
nemohol som – no pude/ no podía,
mal som – tuve/tenía,
aký bol – cómo era,
ako bolo – cómo fue,
nevedel som, čo povedať – no supe que decir,
nevedel som to – no lo sabía.

ZÁVER

Problémom študentov hovoriacich po slovensky je, kedy použiť priebehový čas v španielčine. Na príkladoch rôznych situácií sme videli, že ak použijeme v slovenčine dokonavý vid, do španielčiny ho prekladáme pomocou jedného z minulých dokonavých časov (pluscuamperfecto, indefinido, perfecto), pretože tak v španielčine, ako aj v slovenčine vyjadrujú ohraničenie, jednorazovosť deja. Tiež nie je problém pri vyjadrení opakovania, pri ktorom sa v španielčine používa priebehový dej a v slovenčine nedokonavý vid. Situácia je rozdielna pri vyjadrovaní trvania deja. Môžeme poukázať na nasledujúce rozdiely, ktoré spôsobujú problémy pri používaní minulých časov u študentov hovoriacich slovensky:

- v slovenčine sa vždy vyjadruje trvanie deja nedokonavým vidom bez ohľadu na to, či bol dej ohraničený alebo nie (*Študoval filológiu 5 rokov.*), zatiaľ čo v španielčine je dôležitejšia ohraničenosť deja, hoci by dej trval aj niekoľko rokov alebo storočí (*Estudió filología 5 años. La guerra duró 100 años. De jóven trabajé en Alemania. Durmió en esa cama dos años.*), a vyjadruje sa ukončeným časom;
- použitie modálnych sloves – v slovenčine majú len nedokonavý vid, v španielčine vyjadrujú aj ohraničenosť;
- štylistické použitie priebehového času v španielčine (uzavretie deja, zdvorilosť, podmienka, zámer atď.) sa do slovenčiny prekladá rôznymi spôsobmi (dokonavý vid, podmieňovací spôsob atď.).

Literatúra

- ALVARADO, S.: Gramática de eslovaco para eslavistas. Madrid : Editorial Complutense, 1995.
BOSQUE MUÑOZ, I.: Tiempo y aspecto en español. Madrid : Catedra, 1990.
BOSQUE MUÑOZ, I. – DEMONTE BARRETO, V.: Gramática Descriptiva del Español de RAE (vol. 2). Madrid : Espasa, 1999.

- HERNÁNDEZ ALONSO, C.: Gramática Funcional del Español. Madrid : Gredos, 1973.
- GUTIÉRREZ ARAUS, M., L.: Formas temporales del pasado en indicativo. Madrid : Cuadernos de Lengua Española, Editorial arco libros, 1997.
- MISTRÍK, J.: Moderná slovenčina. Bratislava : SPN, 1988.
- PAULINY, E.: Slovenská gramatika. SPN, Bratislava : SPN, 1981.
- SANCHEZ PRESA, M. (1998): Los matices de acción y tiempo en la expresión verbal del pasado. In: II Encuentro de profesores de español – Actas, (zborník z konferencie). Bratislava : THB, 1998, s. 76 – 81.
- SPIŠIAKOVÁ, M.: Algunas observaciones sobre el uso de los tiempos pasados en español y eslovaco. In: Madrid : Eslavística Complutense, vol. 5, 2005, s. 91 – 100.

Mária Spišiaková
Katedra románskych a slovanských jazykov
Fakulta aplikovaných jazykov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava
maria.spisiakova@euba.sk